

Мікроекономіка

Євген САВЕЛЬЄВ

**МАСОВА ПРИВАТИЗАЦІЯ
І РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ В УКРАЇНІ:
НЕСКІНЧЕННИЙ ПРОЦЕС?****Резюме**

Показано, що приватна, як і суспільна власність, можуть бути ефективними лише за умов, що необхідні для прояву позитивних якостей. Запропоновано виокремлювати в історичному аспекті три періоди приватизації: 1993–1995 рр.; 1996–2002 рр. 2003–2008 рр. (план). Подано аналіз останньої програми приватизації і запропоновано суттєве скорочення термінів її проведення як умову забезпечення ефективності і справедливості. Сформульовано поняття постприватизаційної реструктуризації як комплексного перетворення всього народного господарства, зміни його галузевої структури і відповідного перепрофілювання виробництва. Обґрунтовано, що реструктуризація в Україні має бути спрямована на подолання надзвичайно глибокої спеціалізації та універсалізації виробництва, що дісталася у спадок від колишнього Радянського Союзу. Запропоновано проведення примусової реструктуризації, створення незалежних інституцій банкрутства, розвиток системи фінансового оздоровлення, санації та ліквідації боржників. Визначено принципи вирішення кадрових проблем.

Ключові слова

Банкрутство, кадри, кредитування, нелегальна власність, нелегальний власник, нове підприємство, приватизація, реструктуризація, сертифікат, злиття підприємств, власність, фонд держмайна.

© Євген Савельєв, 2003.

Савельєв Євген, доктор економічних наук, професор, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

1. Теорія й історія приватизації в Україні

Теоретичні постулати приватизації в Україні ґрунтуються на відмові від догматичного уявлення про те, що найефективнішим є лад, в основу якого покладено суспільну власність. Хоча останнім часом можна спостерігати і тенденції «догматизму навпаки», тобто абсолютизації ролі приватної власності в економічному розвитку. Проте більшість фахівців сходиться на розумінні необхідності пошуку такого співвідношення форм власності, за якого негативні сторони однієї компенсуються позитивними сторонами іншої. При цьому не скидають з рахунку той факт, що у світі існує чимало країн, які будують свою економіку на приватній власності й не досягли рівня розвитку, що задовольнив би їхні народи. Як, власне, і постсоціалістичні держави за багато десятиліть існування в їхніх країнах суспільної власності не зуміли практично довести її переваги над приватною власністю.

Економічній науці не вдалося знайти критеріїв вибору форм власності в кожному конкретному випадку. Якщо звернутися до неокласичної школи політичної економії, яка найбільш повно досліджувала проблему приватизації, то її прихильники вважають, що механізм ринкового регулювання є найкращим способом підтримання рівноваги економічної системи. В умовах ринку знижується роль держави в управлінні економікою, і домінуючого значення набуває приватна власність. Доволі переконливим аргументом на її користь є те, що вона переважає в країнах-лідерах, де наявне забезпечення товарами і послугами кращої якості та нижчих цін, гармонійний і погоджений розподіл ресурсів. Це дає підстави для проведення політики приватизації як поступової зміни суспільної власності на приватну.

В економічній літературі нерідко можна зустріти й точку зору, відповідно до якої поряд із приватною та суспільною (загальнонародною, державною) власністю існує також колективна власність. Два види власності – це особливість попередніх століть, коли ще не існувало власності акціонерної. Як вважає С. Мочерний, у нинішній час дуалістичне бачення власності є свідченням антиісторичного і метафізичного мислення. «Раціонально було б, – пише він, – якби пріоритетною формою розвитку власності в процесі роздержавлення і приватизації ставала трудова колективна власність, оскільки саме в ній діалектично поєднано колективний характер праці з колективним привласненням, починає діяти колективний економічний інтерес, який органічно узгоджується з індивідуальними інтересами працівників» [7: 55]. Така позиція в деяких обставинах може носити конструктивний характер, однак із суто теоретичних міркувань те, що можна віднести до колективної власності, є нічим іншим, як формою об'єднання індивідуальних власників і, у деяких випадках, держави.

На жаль, поки що поза увагою дослідників і політиків перебувають проблеми створення умов для реалізації потенціалу тієї або іншої форми власності. При розгляді особливостей приватної власності прийнято вважа-

ти, що вона спроможна забезпечити реалізацію таких економічних переваг, як створення дієвих стимулів високопродуктивної праці, концентрація й ефективне використання обмежених ресурсів. Водночас приватна власність успішно виконує багато соціальних функцій, забезпечуючи особисту свободу людини та демократизацію суспільства. Звичайно, при цьому в суспільстві мають бути створені сприятливі умови для ефективної діяльності, оскільки достатньо, наприклад, запровадити кабальні податкові ставки або допустити високий рівень корупції, і потенційний ефект буде істотно знижений [1: 28].

Історія сучасної української приватизації нараховує вже кілька етапів. На першому з них (1993–1995 рр.) переважала змішана – грошово-сертифікатна – форма присвоєння майна. Українське законодавство дозволяло викуп орендного майна як один з можливих способів приватизації. Згодом цей спосіб став домінуючим, бо більшість громадян не мали достатнього рівня платоспроможності для активної участі в приватизації, незважаючи на те, що продаж державної власності здійснювався на неконкурентній основі, тобто за мінімальною стартовою ціною. До того ж при такому підході порушувався принцип вільного доступу кожного громадянина до будь-якого об'єкта приватизації.

Що стосується використання сертифікатів, то вони призвели до розпорошеності державної власності серед дрібних акціонерів, які не могли впливати на управління підприємством. До того ж їхні права не регулювалися законодавчо. У результаті цього приватизовані підприємства потрапили практично в повне володіння керівного корпусу, що використовував своє становище для цілей особистого збагачення. Самі власники сертифікатів (19 млн. чол.) найчастіше за безцінь продавали їх посередникам і більше не мали до них відношення.

Другий етап приватизації (1996–1999 рр.) полягав у зміні деяких підходів, від яких очікували усунення помилок першого етапу, особливо пов'язаних із провалом планів масової приватизації. Наприклад, у 1993 р. планувалося не менше 10% об'єктів, призначених для продажу на аукціонах, реалізувати виключно за приватизаційними сертифікатами. Однак вони не були виготовлені на паперових носіях, а заміна їх депозитними рахунками загальмувала розвиток ринку цінних паперів, оскільки такі рахунки відкрили лише 17% громадян. 26 листопада 1994 р. увійшов у силу президентський указ, відповідно до якого сертифікати були оголошені цінними паперами. Крім того, декларувалося створення сертифікатних аукціонів, на яких кожен громадянин міг сам або за допомогою фінансових посередників взяти участь у процесі приватизації.

На жаль, і цій концепції не судилося стати реальністю. Хоча багато підприємств вийшли з-під контролю держави, у них не було ефективного власника. На парламентських слуханнях 26 лютого 2003 р. було зроблено цілком справедливий висновок, що приватизація в Україні стала, скоріше, не наслідком економічної перебудови, а своєрідним її двигуном (додамо, з

дуже слабкою потужністю), оскільки за своїми темпами випереджала здійснення реформ в інших напрямках. По суті, приватизацію було розпочато в умовах відсутності стратегії розвитку країни, програми структурної перебудови господарського комплексу, концепції економічної безпеки, відповідної інфраструктури (розвинутого фондового ринку, незалежної правової бази захисту прав власників, механізмів прозорого й ефективного перерозподілу власності), а також належного законодавчого забезпечення реформ.

Унікальність приватизації по-українськи полягає в тому, що викладені вище методи забезпечили доступність до власності лише окремим громадянам, які мали прямий доступ до каналів продажу власності та схильність до бізнес-процесів, з числа партійної, комсомольської, профспівкової і господарської номенклатури. Цій «бізнес-еліті» було достатньо одного – легальності привласнення державного майна. У результаті кілька десятків «сімей» в Україні здійснюють контроль над 80% державного майна. Такого скупчення багатства на одному полюсі і, можна сказати, жебрацтва – на іншому немає в жодній цивілізованій країні світу.

Ще однією унікальною рисою приватизації по-українськи є виникнення як типового явища нелегальної власності та нелегального власника. Річ у тім, що за кілька років запровадження сертифікатної приватизації майно державних підприємств було передано в управління трудовим колективам, від імені яких виступала адміністрація фабрик і заводів, а фактично – їхні керівники. Якраз вони і стали нелегальними власниками цих підприємств, одержавши можливість швидкого особистого збагачення, значною мірою завдяки відсутності адекватної відповідальності за ефективне використання власності. Власність без відповідального власника, як вважають фахівці, – це якісно нова, мало відома світовій практиці система економічних відносин. Одночасно це ще й ніким не описана нова ментальність, новий економічний світогляд і новий спосіб життя відповідних суб'єктів господарювання [2: 3].

Статистика приватизації показує, що за роки приватизації процеси роздержавлення стосувались 83 тис. об'єктів. У колективну власність перейшло більш ніж 60 тис. об'єктів, її частками стали майже 23 тис. підприємств. Однак це ще не надто багато, тому що приватному сектору належить лише 34% основних виробничих фондів. На початок 2003 р. загальна сума виторгу від приватизації становила 6,5 млрд. грн., з яких 6 млрд. надійшли до державного бюджету. Можна сказати, що держава опинилася «біля розбитого корита».

Третій етап приватизації розпочався в 2003 р. В її основу покладено державну програму приватизації на 2003–2008 рр. У цій програмі, як вважають представники Фонду державного майна України, визначено «нові підходи та напрямки подальшого вдосконалення процесу приватизації з урахуванням стратегії та ідеології курсу реформування власності на сучасному етапі, враховуючи завдання, окреслені Президентом України в його Посланні до Верховної Ради України «Європейський вибір» щодо зменшен-

ня в наступному десятиріччі питомої ваги державного сектора до оптимального розміру – 8–10%, та набутий досвід приватизації, зокрема підприємств, що займають монопольне становище на загальнодержавному ринку відповідних товарів і послуг або мають стратегічне значення для економіки та безпеки країни [9].

У Фонді державного майна України вважають, що їхня нинішня програма забезпечує реалізацію нової політичної мети – «завершення приватизації як системи реформаторських заходів перехідного періоду; створення засад для ефективного управління державною власністю в процесі приватизації та набуття і продажу державного майна; трансформація органів приватизації після досягнення цілей Програми» [9]. Іншими словами, процес приватизації триває, і його завершення призначене на наступне п'ятиріччя, хоча впевненості щодо реальності нових термінів немає. Є більше підстав думати, що нова програма форсує приватизацію об'єктів, у яких зацікавлені ті сили, що бояться втрати своїх позицій після президентських виборів 2004 р.

Загалом відставання України в проведенні та плануванні приватизації від інших посттоталітарних країн схиляє до сумніву щодо зацікавленості правлячого «мамонта» здійснити реальну й ефективну приватизацію. Часовий фактор у розумінні затягування з приватизацією в минулому був потрібним йому для того, щоб підготувати вигідні та сприятливі умови для викупу об'єктів приватизації суб'єктами, запрограмованими корумпованими кланами. Зараз цей фактор набрав якісно іншого змісту – квапливості й поспішності, що необхідні для використання у корисливих цілях наближеності до можновладців до початку або (у крайньому випадку) завершення президентської кампанії.

2. Нова урядова концепція приватизації та її можливе корегування учасниками президентської виборчої компанії

Новий етап приватизації припускає продаж стратегічних підприємств, великих господарських комплексів, природних монополій, вертикально інтегрованих структур і холдингів оборонного, авіабудівельного, суднобудівного, залізничного, електроенергетичного, нафтового, газового й іншого комплексів. Однак запланований механізм приватизації викликає сумніви у тім, що автори концепції щиро бажають «виростити» в Україні ефективного власника й організувати ринкову конкуренцію. Процедури концепції побудовані таким чином, що до купівлі високоприбуткових об'єктів можуть бути допущені тільки ті юридичні й фізичні особи, яких допустить бюрократична номенклатура. У викладі концепції Фондом державного майна читаємо: «Програмою удосконаляться способи та процедури продажу із застосуванням

індивідуального підходу до приватизації важливих для держави підприємств. Передбачаються способи продажу шляхом торгів з обмеженою участю, публічної пропозиції, на аукціоні зі зниженням ціни, а також продаж без оголошення ціни, при якому початкова ціна продажу оголошується покупцем; розширенням можливості репрофілювання; застосування процедур ліквідації об'єктів, що не були продані і не мають інвестиційної й економічної значущості для держави» [9].

Що можуть означати поняття: «торги з обмеженою участю», «початкова ціна продажу оголошується покупцем», «застосування процедур ліквідації об'єктів»? Введення їх у програму де-факто нічого не змінює в системі приватизації та зводить її до домовленості між кланами про поступове розкрадання ними державного майна. По суті, новий етап приватизації – ця перехід тих самих гравців до оволодіння новими, більшими об'єктами. Для них є достатньо підстав припускати і бути готовими до того, що в ході майбутньої кампанії виборів Президента України в 2004 р. розгорнеться дискусія про шляхи припинення номенклатурної та здійснення народної приватизації.

Важливою проблемою приватизації є визначення термінів її проведення. В Україні прийнято вважати, що краще здійснювати її повільно, тоді буде менше помилок. Однак на практиці при уповільненні темпів приватизації утворюється лаг часу, необхідний корумпованим колам для того, щоб «вибити» для себе вигідні умови приватизації й усунути конкурентів. Що ж стосується економіки загалом, то для неї такі крихітні кроки досі є слабо відчутними. Вона продовжує функціонувати в колишньому режимі, а стимули реформ до неї не доходять.

Зволікання з приватизацією та наявність істотних недоліків у її проведенні повертає до цієї проблеми увагу політиків різної спрямованості. Так, у програму виборчого блоку політичних партій «Єдність» включено положення про заборону приватизації стратегічно важливих для національної економічної безпеки підприємств. Виборчий блок політичних партій «Українська партія» і «Всеукраїнська партія міжнаціональної згоди» вимагає «перегляду результатів приватизації, у першу чергу тих підприємств, на яких трудові колективи були усунуті від неї». Виборчий блок Юлії Тимошенко заявляє: «перевіримо законність приватизації і проведемо інвентаризацію державної власності». У програмі Комуністичної партії України проголошено «припинення злочинної «прихватації», перевірку законності присвоєння основних засобів виробництва» [12].

У даний час встановлення справедливості заднім числом – безперспективний шлях, щось на зразок нового Комуністичного маніфесту. Тому заслуговує уваги позиція В. Ющенка, лідера найбільшого опозиційного блоку «Наша Україна». Свою точку зору він виклав у журналі «Економіст». «Полювання на відьом» і розгул реваншизму – це страшилки з арсеналу влади, яка в такий спосіб хоче переконати частину політичної еліти, що краще нинішній обридлий, але звичний режим, ніж нові правила гри, – пише

В. Ющенко. – Переконалий: підбиття rischi під періодом первісного нагромадження капіталу – традиційно похмурої епохи в історії будь-якої країни – необхідне для майбутнього України. Задля цього варто не тільки заглушити жагу помсти, а й притлумити прагнення негайно виправити несправедливість. Нинішня влада – епізод в історії країни, який наближається до завершення. Заради України нам слід перегорнути цю сторінку, здобути з неї уроки й не дозволити минулому визначати майбутнє, тяжіти над нами» [17].

Безумовно, питання про дотримання принципів справедливості під час проведення приватизації в попередні роки ще якийсь час буде мусуватися політичними партіями. Але воно відпаде само по собі, щойно почнуться широкомасштабні економічні реформи і справедливість почне відновлювати ринок, залишивши тільки ефективних власників.

3. Реструктуризація як форма реалізації переваг приватної власності

З початком приватизації великих підприємств на перший план висувається проблема реструктуризації. Мова йде про постприватизаційні процеси, що, відповідно до теорії приватизації, є найбільш важливими і складними. Їх необхідно науково передбачати і планувати. При цьому потрібно буде усунути недоліки та прорахунки попередніх років, створити такі умови діяльності, за яких можна було б ефективно керувати підприємствами в конкурентних умовах. Як відзначалося на парламентських слуханнях про наслідки і перспективи приватизації в Україні 26 лютого 2003 р., «врегулювання відносин власності, становлення корпоративного управління і прозорого фінансування, що є наслідком цивілізованої приватизації, ще попереду» [11].

Термін «реструктуризація» в економічних науках вживають у різних значеннях: як реструктуризація зовнішнього і внутрішнього боргу, реструктуризація економіки та реструктуризація підприємств. Наймасштабнішою серед них є реструктуризація економіки. Зміст цього поняття означає «здійснення глибоких якісних і сутнісних структурних змін на різних рівнях та в усіх підприємствах економічної системи з метою підвищення ефективності її функціонування» [8: 200]. Зокрема, у вугільній промисловості лише 26 підприємств видобули 44,8 млн. т вугілля і забезпечили 55% загальноукраїнського видобутку (81,8 млн. т). Це означає, що реструктуризація вугільної галузі припускає «підтягування» шахт, які відстають, шляхом запровадження успішного менеджменту або ж закриття окремих із них. За деякими оцінками, до 2006 р. залишиться не більше 70 шахт, які, проте, забезпечать необхідний видобуток вугілля [14].

На рівні підприємства реструктуризація охоплює «зміну відносин економічної власності, форм управління, виробничої структури підприємств

для їх господарсько-фінансового оздоровлення, збільшення обсягів продукції, підвищення ефективності та конкурентоспроможності, раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів» [8: 200].

Теорія реструктуризації базується на тім, що існування тісної залежності між станом зовнішнього середовища, поведінкою фірми та її внутрішнім середовищем приводить до необхідності вчасної адаптації цілей та стратегії фірми, її організаційних характеристик, структури і функцій до нових ринкових умов. Саме тому «процес комплексної зміни методів функціонування називають реструктуризацією» [6: 17]. Поширене й таке визначення: «процес реструктуризації можна визначити як забезпечення ефективного використання виробничих ресурсів, що призводить до збільшення вартості бізнесу» [10: 285]. Методичні рекомендації Міністерства економіки України реструктуризацію підприємства трактують як сукупність організаційно-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, що спрямовані на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм і можуть забезпечити фінансове оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва [15: 217; 16: 326].

Наведені визначення реструктуризації загалом відображають її зміст. Однак усі вони орієнтовані на рівень окремого підприємства і не враховують розмах реструктуризаційних процесів в економічній системі загалом. Особливістю реструктуризації підприємств в Україні, як і в інших постсоціалістичних країнах, є те, що вона проводиться не епізодично окремими підприємствами, а за результатами масової приватизації. Її відмінність від традиційної реструктуризації характеризують масштаби і методи. Постприватизаційна реструктуризація припускає комплексне перетворення всього народного господарства, зміну його галузевої структури і відповідне перепрофілювання виробництв. Мабуть, найбільш системно нинішні процеси сформульовані С. Мочерним та І. Топішко, які пишуть, що «у період переходу від командно-адміністративної системи господарювання до соціально-ринкової економіки суттєвим аспектом реструктуризації підприємств є забезпечення передумов для пристосування їх до принципово іншого зовнішнього середовища, формування у них потенційної спроможності та реальної здатності до адекватного реагування на постійні, важко передбачувані зміни кон'юнктури внутрішнього та світового ринків» [8: 200]. Реструктуризація великих українських підприємств повинна бути спрямована, насамперед, на подолання глибокої спеціалізації виробництва, що дісталася в спадщину від колишнього Радянського Союзу. Як відомо, більшість з «підприємств-ветеранів» донині мають свою, доволі суворо окреслену номенклатуру. Оскільки на неї існує обмежений попит, потужності простоюють, устаткування старішає, а персонал скорочується. Вихід з подібних ситуацій можна знайти в такому варіанті реструктуризації, що веде до розширення профілю виробництва. Таким чином, можна формувати фірми, подібні до «Боїнгу», що випускає винищувачі, пасажирські літаки, телевізори, гелікоптери, стратегічні ракети і багато чого іншого. В Україні також у радянський час бу-

ли такого роду багатонаменклатурні підприємства. Ті з них, що збереглися, успішно працюють і в умовах ринку. Прикладом можуть служити Новокраматорський машинобудівний і Харцизький трубний заводи, корпорація «Укрпідшипник», комбінат «Стірол». На останньому освоєно випуск тисяч найменувань хімічної продукції, якість якої відповідає найвищим вимогам світового ринку.

Ще один рудимент минулого, який потрібно буде усувати в ході приватизації, – це глибока універсалізація великих виробництв, коли на підприємстві роблять майже все для себе. Наприклад, у великих промислових центрах (Донецьку, Харкові, Дніпропетровську, Маріуполі, Макєєвці й інших) часто можна зустрітися з фактами, коли кілька сусідніх підприємств мають свої ливарні, ковальські й інші однорідні цехи. У сучасних умовах їм достатньо було б створити спільні спеціалізовані цехи, що обслуговували б усіх їх. Іншими словами, подолання неефективної (особливо за нинішніх умов) універсалізації припускає злиття найрізноманітніших структур, споріднених за характером, технологічним циклом, територіальною ознакою тощо.

Реструктуризація в умовах масової приватизації припускає значною мірою створення нових підприємств на основі поділу або злиття існуючих. Ці процеси розвиваються в Україні стихійно, без усвідомлення перспективи, коли нові власники квапляться одержати швидкий, майже блискавичний зиск, повернути витрачений у ході приватизації капітал, а там, як кажуть, – будь що буде. Ймовірно, що в стратегії реструктуризації варто виділити в пріоритетний блок розвиток високотехнологічних і наукомістких виробництв, здатних успішно конкурувати на міжнародних ринках. Тут повинна проявитися регулююча і стимулююча функція держави. Можливо, вже на етапі приватизації підприємства необхідно обумовлювати його передачу або реалізацію новому власникові з умовою організації ним виробництва продукції, що відповідає найновішим досягненням науково-технічного прогресу. Одночасно з правами на приватизоване підприємство цей власник може одержувати гарантії на пільгове фінансування заходів із реструктуризації, включаючи питання щодо оподаткування, прав на землю, доходів від реалізації або здачі в оренду надлишкового устаткування та площ тощо.

В Україні складається спотворена система використання коштів, отриманих у результаті приватизації, на «латання дір». Так, від проведення організаційно-технічних заходів щодо реструктуризації, пов'язаних із реалізацією зайвого виробничого устаткування і площ, здачею в оренду приміщень, консервацією устаткування, підприємствами отримано 131,8 млн. грн. [5]. Однак ці кошти спрямовані на погашення заборгованості бюджету, фонду заробітної плати, позабюджетним фондам і фонду соціального страхування. Звичайно, з боргами потрібно розраховуватися. Проте навряд чи можна чекати від приватизації високих результатів, коли весь фінансовий механізм працює лише на вилучення коштів у підприємства.

Існує точка зору, що реструктуризація – це те, що підприємство може зробити без надходження якихось додаткових коштів ззовні [13: 94]. Таке

розуміння справедливе для традиційних умов реструктуризації, пов'язаної зі зміною ринкових умов діяльності. У процесі масової приватизації складається особлива ситуація. Новий власник здійснює оплату об'єкта приватизації. Якщо він, окрім того, має нести всі витрати з реструктуризації, то для нього таке завдання може виявитися не під силу через відсутність достатнього обсягу вільних, непрацюючих коштів. Тому фінансово-кредитний механізм варто налагоджувати на сприяння процесам реструктуризації. Як одну з моделей його переорієнтації можна запропонувати широке включення в процеси реструктуризації Укресімбанку як державної структури. Йому варто доручити кредитування підприємств, що реструктуруються, за рахунок емісії грошей з мінімальною маржею банку.

На початкових етапах приватизації практично незадіяним був механізм банкрутства для активізації проведення заходів щодо реструктуризації. Входячи в зону другої приватизації, доведеться ширше використовувати його для проведення примусової реструктуризації. Для цього потрібно буде залучати фахівців галузевих міністерств і відомств, створювати незалежні інституції банкрутства, розвивати систему санації та ліквідації боржника.

Істотним гальмом ефективного використання процедур банкрутства при проведенні реструктуризації залишається чинне законодавство. Закон України про банкрутство фактично регламентує лише крайню стадію процесу – ліквідацію боржника. Таким чином, поза механізмом залишаються аспекти санації, фінансового оздоровлення і пов'язані з ними процедури [4]. Серед них найбільшої актуальності набувають питання детального визначення повноважень учасників процесів – зборів кредиторів, розпорядників майна та ліквідаційних комісій, боржників (банкрутів), а також органів, уповноважених керувати майном, частками й акціями, що належать державі.

Розвиток процесів реструктуризації загострює кадрові проблеми. Вищі навчальні заклади, бізнес-школи й інститути підвищення кваліфікації нині не готують фахівців для виконання різноманітних функцій щодо банкрутства. Разом із тим, у народному господарстві дедалі гостріше відчувається нестача висококваліфікованих працівників – розпорядників майна, санаторів, фінансових аналітиків, оцінювачів, антикризових менеджерів, ліквідаторів підприємств-банкрутів. У свою чергу, система вищої освіти практично не має у своєму розпорядженні спеціалістів з числа професорсько-викладацького складу, котрі мали б відповідну теоретичну і практичну базу для підготовки таких кадрів. Необхідно вжити термінових заходів для організації цільової підготовки фахівців з реструктуризації та банкрутства за рубежом і в українських навчальних закладах із залученням закордонних викладачів і практиків.

Прискорення ліквідації кадрового дефіциту у сфері реструктуризації можна досягти також шляхом організації написання дипломних і магістерських робіт, кандидатських і докторських дисертацій з одночасним стажуванням на пілотних вітчизняних підприємствах і за кордоном. При цьому як пріоритети доцільно обрати підготовку фахівців для проведення управлін-

ського консультування з реструктуризації підприємств, а також викладацьких кадрів за загальноосвітньою програмою реструктуризації. Одночасно необхідно буде зосередити ресурси на розробці і здійсненні заходів щодо навчання персоналу підприємств і компаній сучасним методам реструктуризації, розвитку організаційно-структурних форм управління, маркетингу, фінансового менеджменту, фінансового інжинірингу, управління персоналом, управління інноваціями, стратегічного планування, управління проектами, інформаційного забезпечення реструктуризації підприємств.

4. Скінченність або нескінченність приватизації та реструктуризації

В Україні часто згадують відомий афоризм: не дай вам Боже жити в епоху змін. Дійсність така, що всі роки після проголошення державної самостійності України запроваджують реформи, які «не йдуть». Майже щорічно змінюються «реформаторські уряди», але після їхнього відходу ніхто не може виразно пояснити хоча б суть їхніх реформаторських амбіцій. Останнім досягненням України виявилось 77-е місце серед 80-ти країн у рейтингу перспектив зростання, що проводить організація Міжнародний економічний форум.

Економічну ситуацію, що склалася, значною мірою можна пояснити нерішучістю в проведенні реформ. Настала пора, коли до портфелю досягнень вже не можна складати такі нездійснені кроки в реформуванні, як «шокова терапія», «обережність у проведенні приватизації», ідеологію «як би чого не сталося», «краще не ризикувати». Необхідно, нарешті, сформувати уряд, що прийде з програмою сміливих широкомасштабних реформ і швидких досягнень. Коаліційні уряди, що здатні лише задовольняти амбіції більшості осіб, представлених у партіях парламентської «більшості», не приведуть економічні реформи до такого фіналу, за яким настануть відчутні для всіх позитивні зміни.

Отже, приватизація і реструктуризація – феномени, що не терплять нескінченності. Нескінченність – це метод, який вигідний тільки корумпованій частині суспільства. Це дає їй можливість передислокувати свої сили для послідовного захоплення дедалі нових і нових підприємств. Такого роду власники не зацікавлені в реальних реформах. Надто легко й дешево дістаються їм «ласі шматочки» від державної власності, тому їх цілком влаштовує «віртуальний» характер реформ. Головна мета власників першої хвилі – «зняти вершки» зі «вхоплених» потужностей, тобто взяти те, що ті ще можуть дати. Вкладати в майбутнє – занадто віддалена й ризикована перспектива. Тільки разова одночасна і короткочасна приватизація ставить усіх в однакові умови, дає можливість сформувати ринкові ціни на підприємства державної власності й одержати ефективного власника. Це єдиний

шлях, що має «світло наприкінці тунелю». Лише на цьому шляху, якщо Україна його обере, можлива поява того «українського дива», на яке сподівається нація і якого вона чекає від своїх лідерів уже багато років після проголошення державної незалежності.

Література

1. Алимов О., Ємченко В. Приватизація: стратегія завершального етапу / О. Alymov, V. Yemchenko. Privatization: strategy of final stage // Ukrainian journal Економіст. – 2003. – № 8.
2. Гальчинський А. Власність, яка вона є? Чи зможемо подолати глибоку деформованність? // Дзеркало тижня – 2000. – № 38 (311).
3. Гальчинський А. С. Суперечності реформи у контексті цивілізаційного процесу. – К.: Українські пропілеї, 2001.
4. Закон України Про банкрутство // Господарське законодавство України: правове регулювання господарських відносин. Збірник нормативних актів станом на 1 червня 2002 р. – К.: Атіка, 2002.
5. Криворучко А. В., Озерський І. В. Проблеми реструктуризації і банкрутства // Економіка, фінанси, право. – 2003. – № 7.
6. Мазур І. І., Шапиро В. Д. и др. Реструктуризация предприятий и компаний. – М.: Высшая школа, 2000.
7. Мочерний С. Приватизації теорії // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002.
8. Мочерний С., Топішко І. Реструктуризація економіки // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002.
9. Наслідки та перспективи приватизації в Україні. – К.: Фонд державного майна в Україні, 2003.
10. Оценка бизнеса / Под ред. А. Г. Грязновой, М. Д. Федотовой. – М.: Финансы и статистика, 2001.
11. Парламентські слухання на тему: «Наслідки і перспективи приватизації в Україні» (короткий огляд процесу приватизації). Верховна Рада України. – Київ, 2003.
12. Політичний компас виборця 2002 // <http://www.vlada.kiev.ua/party/r0234067.htm>.
13. Реформа системи банкрутства в Україні / За ред. О. Г. Тарасенко. – К.: 2000.

14. Ривний П. Государство в государстве // Деловая Украина, №68 (105), 31 октября 2003 г.
15. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. – К.: КНЕУ, 2000.
16. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств. Навчальний посібник. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002.
17. Ющенко В. У реформи не граються. Тим паче з політичними шулерами / Yushchenko V. Anybodies don't play in reforms. With political sharpers, even more // Ukrainian journal Економіст. – 2003 – № 8. – С. 10–12.

Стаття надійшла до редакції 3 листопада 2003 р.